

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.526.6-057.86(477)

Гринькевич О.С.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ВТОРИННА ЗАЙНЯТІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ЇЇ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Статтю присвячено проблемам економічної активності студентської молоді в Україні, а також аналізу основних цінностей та мотивів, які впливають на її обсяги та види на ринку праці. Узагальнено існуючі методологічні підходи до вивчення кількісних та якісних характеристик вторинної зайнятості студентської молоді в Україні. За допомогою спеціального анкетного опитування визначено пріоритети у мотивації вторинної зайнятості для студентів м. Львів, а також їх відношення до проблем неформальної зайнятості.

Ключові слова: молодь, студенти, економічна активність, вторинна зайнятість студентів, цінності, мотиви, вибірка, анкетне опитування, статистичний аналіз.

Гринькевич О.С. ВТОРИННА ЗАЙНЯТОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ АНАЛИЗА ЕЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Статья посвящена проблемам экономической активности студенческой молодежи в Украине, а также анализу основных ценностей и мотивов, влияющих на ее масштабы и виды на рынке труда. Обобщены существующие методологические подходы к изучению количественных и качественных характеристик вторичной занятости студенческой молодежи в Украине. С помощью специального анкетного опроса определены приоритеты в мотивации вторичной занятости студентов вузов г. Львов, а также их отношение к проблемам неформальной занятости.

Ключевые слова: молодежь, студенты, экономическая активность, вторичная занятость студентов, ценности, мотивы, выборка, анкетный опрос, статистический анализ.

Hrynkevych O.S. SECONDARY EMPLOYMENT OF STUDENTS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ANALYSIS EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL VALUES OF YOUNG PEOPLE

The article deals with the problems of the economic activity of students in Ukraine and analysis of core values and motives that influence on scales and types of student employment. Existing methodological approaches to the study of quantitative and qualitative characteristics of secondary student employment in Ukraine are summarized in the article. Using a special survey are identified priorities in motivating secondary employment of students of higher educational establishments in Lviv, and their relevance to the informal employment.

Keywords: young people, students, economic activity, secondary employment of students, values, motives, sampling, survey, statistical analysis.

Постановка проблеми. Інституційними характеристиками суспільних організацій будь-якого рівня є цінності. Саме вони визначають відношення людини до світу, а отже, формують її поведінку в особистому, професійному та громадському житті. Одним із показників, які відображають цінності молоді, зокрема, студентів, є їхнє відношення не лише до процесів здобуття вищої освіти та її якості, але й до економічної активності, що забезпечує дохід. В останні роки спостерігається тенденція до збільшення обсягів вторинної зайнятості студентської молоді, яка поряд з очевидними плюсами, які пов'язані з прискоренням процесів соціальної адаптації на ринку праці та матеріальної незалежності, має цілу низку загроз. Йдеться про зміну пріоритетів у студентський період життя на користь особистих доходів, матеріальної та фінансової незалежності, а відтак – зменшення можливостей, а часто – бажання більше уваги приділяти навчанню. Зазначені проблеми є актуальними, оскільки безпосередньо пов'язані із забезпеченням якості змісту та форм вищої освіти в Україні та її конкурентоспроможності в умовах глобалізованих ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам зайнятості та безробіття молоді, а також їх освітньо-професійних орієнтацій присвячені наукові праці

таких авторів, як О. Балакірева, Е. Лібанова [1; 2], Л. Лісогор, І. Марченко, В. Онікієнко, О. Цимбал, О. Ярош, Л. Ткаченко, Л. Ільч [3]. Більшість публікацій зазначених авторів з досліджуваної тематики базуються на спеціально проведених соціологічних і статистичних обстеженнях різних соціальних груп молоді. Так, наприклад, з 2013 р. за ініціативи та фінансової підтримки Міжнародної організації праці в Україні реалізується обстеження «Перехід молоді від навчання до стабільної роботи» [1]. Подібні обстеження проводять у 28 країнах із низьким і середнім рівнем доходу з метою допомоги урядам цих країн у розробці та впровадженні ефективних політичних рішень щодо молодіжної зайнятості.

Програма зазначеного обстеження не включає питань, пов'язаних із вторинною зайнятістю студентської молоді, яка за міжнародною класифікацією належить до категорії економічно неактивного населення. Водночас, як показують результати обстеження з питань економічної активності населення в Україні, саме серед молоді віком 15–24 роки, значна частина серед яких – випускники ВНЗ, протягом 2010–2015 рр. зберігається найвищий рівень безробіття (22,1% у 2015 р. при середньому рівні безробіття економічно активного населення України у цьому ж

році 9,1% [4]). Це обумовлює актуальність спеціальних досліджень, пов'язаних з різними формами залучення молоді до економічної активності та набуття професійного досвіду ще в період студентського життя.

На актуальність досліджень, пов'язаних з вторинною зайнятістю студентської молоді, вказують також результати спеціального обстеження «Молодь України-2015», проведеного у 2015 р. компанією «GfK Ukraine» на замовлення Міністерства молоді та спорту України та за фінансової підтримки установ ООН. В ієрархії цінностей та пріоритетів молоді віком 14–19 років, серед яких значна частка, як було зазначено вище, припадає на студентів, у першу трійку найбільш важливих пріоритетів увійшли «здобуття освіти для себе» (43%), «робота, улюблене заняття» (43%), «заробляння достатньої кількості грошей» (25%) [5, с. 10].

Метою статті є систематизація існуючих методологічних підходів до оцінювання обсягів вторинної зайнятості студентської молоді України, її основних мотивів і соціально-економічних проблем, пов'язаних із навчанням та подальшим працевлаштуванням.

Вклад основного матеріалу дослідження. У загальному розумінні вторинну зайнятість можна визначити як додаткову форму використання робочої сили працівника, вже залученого в суспільну діяльність. Особливістю вторинної зайнятості студентської молоді є той факт, що первинної формою її зайнятості є навчання, що обумовлює віднесення цієї соціальної групи на ринку праці до категорії економічно неактивного населення.

Для визначення фактичних і потенційних обсягів вторинної зайнятості студентської молоді в Україні нами визначено «статистичні межі» об'єкта дослідження. Статистичні дані про кількість та частку окремих соціальних і вікових груп молоді в Україні подано в таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці 1, в Україні має місце помітне зменшення чисельності молоді віком 14–25 років, проте у цій віковій категорії залишається достатньо високою частка студентів різних типів ВНЗ. У 2015 р. вона становила в Україні 33,3%.

Вивчення сучасних наукових публікацій з питань зайнятості окремих вікових та інших соціальних категорій населення дає підстави сформулювати висновок, що основним джерелом інформації для вивчення цього явища є щорічні вибіркові обстеження з питань економічної активності. Програмою державного спостереження в Україні передбачено щорічне оцінювання обсягів зайнятості різних вікових категорій населення в усіх областях України, водночас в них не виокремлюють соціальну групу «студентська молоддь».

Додатковими джерелами інформації слугують соціологічні дослідження. Одним із прикладів соціологічного дослідження вторинної зайнятості студентської молоді в Україні є опитування студентів м. Київ, прове-

дене у 2012 р. Державним інститутом сімейної та молодіжної політики, на тему «Вторинна зайнятість студентської молоді м. Київ». Дослідження передбачало визначення обсягів і мотивів вторинної зайнятості серед студентів денної форми навчання, її впливу на навчальний процес та подальше працевлаштування. Метод дослідження: структуроване інтерв'ю (face-to-face). Респондентів обирали методом випадкового відбору за допомогою скринінгового запитання і квот за віком, статтю, курсом і формою навчання. Розмір вибірки склав 804 особи серед студентів Києва денної форми навчання віком від 17 років і старше. Згідно результатів обстеження [7] основними мотивами вторинної зайнятості студентів м. Київ виступили «бажання мати особисті гроші» (59%) та «заробляти собі на життя» (54%). На такі мотиви, як «бажання забезпечити себе робочим місцем після закінчення навчання» та професійне зростання, отримання досвіду», припадало лише 8% та 7% відповідей респондентів. Це свідчить про те, що переважна більшість працюючих студентів столиці не розглядають вторинну зайнятість як визначальний чинник успішного працевлаштування після здобуття вищої освіти.

Наведені вище оцінки корелюють з результатами іншого репрезентативного вибіркового обстеження молодіжних контингентів («Молодь України», 2010 р.) за його оцінками, економічна незалежність була дуже важливою для 63% респондентів, а матеріальних добробут – для 77% [2, с. 144]. Визначальну роль матеріальних цінностей для економічної активності молоді в Україні підтверджують результати подібного обстеження – «Молодь України – 2015». за його даними, «для працюючих представників української молоді найважливішим у роботі є хороша оплата праці – так вважає 84% працюючих респондентів, лише 35% зазначили цікавість роботи, і 24% – можливість чогось досягти» [5, с. 32].

Цікавими з точки зору важливості набуття професійного досвіду під час навчання є результати спеціального опитування роботодавців, проведеного у 2012–2013 рр. у рамках проекту «Рейтинг ВНЗ України «Компас» [8; 9]. Найбільш важливими чинниками при прийомі на роботу роботодавці вважають «знання, навички і вміння» (73%), а також «особисті якості працівника» (69%). Наявність досвіду роботи має менш важливе значення і значною мірою залежить від спеціалізації фахівця [8, с. 31–32]. Загалом 25% респондентів серед роботодавців України у 2012 р. вважали дуже важливим при прийомі на роботу «наявність досвіду роботи під час навчання у ВНЗ» [9, с. 16].

Серйозною перешкодою для працевлаштування роботодавці називають відсутність або недостатній рівень у вчорашніх студентів так званих «soft skills». До них вони відносять комунікабельність, вміння презентувати, вести переговори, емоційний контр-

Таблиця 1

Чисельність молоді в Україні та її окремих соціальних груп¹

Рік	2000	2005	2010	2014	2015
Молодь віком 15–24 роки, тис. осіб	7 275,86	7 455,66	6 541,12	5 336,45	4 814,23
Частка у населенні України, %	14,8	15,8	14,3	11,8	11,6
Молодь віком 25–35 років, тис. осіб	7 280,70	7 338,62	7 739,08	8 052,49	7 618,37
Частка у населенні України, %	14,8	15,6	16,9	17,8	17,8
Чисельність студентів ВНЗ усіх типів, тис. осіб	1 930,9	2 709,1	2 491,3	1 689,3	1 605,3
Частка у молоді віком 15–24 роки, %	26,5	36,4	38,1	31,7	33,3

Складено і розраховано автором за джерелами [4; 6]

¹Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молоді відносять в Україні громадян віком від 14 до 35 років.

оль [9, с. 6]. Наведений перелік свідчить, що саме такі здібності формуються під час досвіду першої та всіх наступних форм економічної активності, у тому числі вторинної зайнятості молоді під час навчання у ВНЗ.

З огляду на відсутність сучасних публікацій з питань вторинної зайнятості студентської молоді в окремих регіонах України, а також актуальність проблем, пов'язаних з впливом цього виду зайнятості на якість навчання та ефективність подальшого працевлаштування, нами проведено спеціальне дослідження зайнятості студентської молоді м. Львів.

Анкетуванням охоплено вибірку, представлену студентами різних типів ВНЗ, напрямів підготовки (технічного, економічного, природничого, гуманітарного), а також курсів навчання. Обстеження проводилося у травні 2016 р. у рамках виконання курсової студента напряму підготовки «Прикладна статистика» М. Пехника на тему «Статистичне вивчення зайнятості та безробіття молоді з використанням методів несучільних обстежень» (науковий керівник – доц. О. Гринькевич). Для обстеження студентів ЛНУ імені І. Франка використано метод анонімного анкетного опитування за місцем навчання, для студентів інших ВНЗ використано режим online-опитування. Обсяг вибірки становив 100 осіб.

Програма анкетування студентів із питань вторинної зайнятості передбачала з'ясування таких основних запитань: 1. Чи працюють студенти під час навчання? 2. Що найбільше мотивує студентів працювати? 3. Як впливає вторинна зайнятість студентів на якість їх навчання? 4. У якій сфері зайнятості працюють студенти? 5. Як студенти знаходять роботу? 6. Чи працевлаштовані студенти офіційно?

Як показують результати проведеного дослідження, більшість студентської молоді Львова (59%) поєднує навчання з тимчасовою або постійною оплачуваною зайнятістю. Частка працюючих студентів суттєво зростає на старших курсах, а також у період студентських канікул. Основними мотивами для роботи під час навчання студенти називають «додатковий дохід» (49% респондентів), «можливість швидше розпочати кар'єру» (24%) та «незалежність від батьків» (22%).

На проблему погіршення якості навчання в результаті вторинної зайнятості вказали лише 36% з числа працюючої молоді. Це означає, що переважній більшості студентів, за їх суб'єктивною оцінкою, вдається поєднувати навчання з роботою без суттєвого погіршення успішності.

Як і для всього економічно активного населення України, у сфері вторинної зайнятості студентської молоді залишається актуальною проблема значних масштабів неформальної зайнятості. Про це свідчать результати відповідей студентів на запитання щодо юридичного статусу вторинної зайнятості (рис. 1).

Як показують результати анкетування, переважна більшість студентів ВНЗ Львова працюють неофіційно, причому майже половина з них готові змиритись з таким становищем. Таке відношення молоді до статусу у зайнятості має насторожувати щодо перспектив готовності молодих людей відстоювати свої права на гідні умови праці, а відтак – заслужувати на них під час завершення навчання.

Статистичний аналіз взаємозв'язків у характеристиках вторинної зайнятості показав, що не існує помітного зв'язку між

часткою працюючих студентів та їх спеціальністю, а також заробітною платою та способом працевлаштування студента.

Висновки. Результати проведеного дослідження з питань вторинної зайнятості студентської молоді в Україні, а також її освітньо-професійних орієнтацій дають підстави сформулювати такі висновки.

1. В Україні на національному рівні відсутні репрезентативні обстеження з питань набуття досвіду економічної активності студентської молоді під час навчання, а також її впливу на подальше успішне працевлаштування. Найбільш важливими чинниками для успішного працевлаштування роботодавці в Україні називають знання, навички та особисті якості працівника. Досвід роботи під час навчання роботодавці вважають менш важливим фактором, водночас вказують на дефіцит таких важливих здібностей випускників ВНЗ, як комунікабельність, вміння презентувати, вести переговори, емоційний контроль. Очевидно, що ефективне формування таких характеристик молоді людини може відбуватися саме завдяки досвіду економічної активності під час навчання.

2. Результати проведених в Україні спеціальних обстежень з питань ціннісних освітньо-професійних орієнтацій молоді, у тому числі серед студентів ВНЗ, вказують на те, що основним мотивом для вторинної зайнятості під час навчання виступає «матеріальний дохід» (49%), «можливість швидше розпочати професійну кар'єру» (24%) та «незалежність від батьків» (22%). Водночас відсутніми є репрезентативні оцінки того, наскільки ефективним є вплив вторинної зайнятості студентів, а також різних форм їх стажування, передбаченого Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [10], на формування професійного досвіду та подальше успішне працевлаштування.

3. Для оцінки впливу обсягів та видів вторинної зайнятості молоді на її подальшу професійну кар'єру, важливим є, на нашу думку, використання досвіду Польщі та інших європейських країн (Німеччини, Австрії, Великобританії, Франції, Італії, Фінляндії), які в різний період започаткували спеціальний моніторинг кар'єри випускників ВНЗ [11]. Запровадження в Україні подібного моніторингу, а також включення в його програму запитань, пов'язаних з економічною активністю під час навчання, сприяло б розробці більш ефективних рішень щодо запровадження інноваційних форм вторинної зайнятості молоді під час навчання, а відтак – її подальшого працевлаштування.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з обґрунтуванням рекомендацій щодо ефективних форм вторинної зайнятості студентської молоді в Україні з точки зору цілей успішного працевлаштування за фахом.

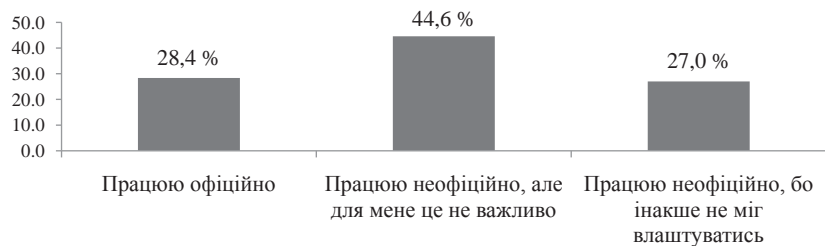

Рис. 1. Статус вторинної зайнятості студентів м. Львів, % до вибірки респондентів, які поєднують навчання з роботою

Джерело: побудовано і розраховано за результатами анкетування студентів ВНЗ м. Львів, травень 2016 р.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Перехід на ринок праці молоді України / [Е.М. Лібанова, О.П. Цимбал, Л.С. Лісогор, І.М. Марченко, О.О. Ярош] // *Work4Youth*. Серія № 11. – Міжнародне бюро праці. – Женева. – 2016. – 93 с.
2. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е.М. Лібанової. — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 248 с.
3. Ільч Л.П. Ціннісні орієнтації молоді в освітньо-професійній сфері та шляхи мінімізації ризиків її соціального відторгнення на ринку праці / Л.П. Ільч // *Україна : аспекти праці*. – № 8. – 2014. – С. 15–22.
4. Рівень безробіття населення у 2015 р. : статистична інформація. Державна служба статистики України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Молодь України-2015: Звіт GfK Ukraine на замовлення Міністерства молоді та спорту України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/Molod_Ukraine_2015_UA.pdf.
6. ВНЗ на початок навчального року: статистична інформація. Держстату України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Вторинна зайнятість студентської молоді міста Києва. Звіт за результатами соціологічного дослідження. Державний інститут сімейної та молодіжної політики. – Київ. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studrespublika.com/foto/news/vtorinna-zainiatist-20120926.pdf>
8. Досвід працевлаштування випускників ВНЗ: погляд випускників та роботодавців. Звіт у рамках проекту «Рейтинг ВНЗ України «Компас-2013». – 25 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scm.com.ua.
9. Випускники українських ВНЗ очима роботодавців. Звіт у рамках проекту «Рейтинг ВНЗ України «Компас-2012» – 24 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scm.com.ua.
10. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України. Редакція від 01.01.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
11. Sedlak & Sedlak. Monitorowanie losów zawodowych absolwentów szkół wyższych – rozwiązania stosowane w wybranych krajach europejskich. – Kraków, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nauka.gov.pl/g2/original/2013_05/223fa50270b1f1034cb6a0f0a9708305.pdf.